
Wstęp

Zagadnienia poruszane w prezentowanej monografii dotyczą kluczowego problemu, leżącego na styku psychologii sportu, psychologii zdolności i wybitnych osiągnięć (a tym samym psychologii różnic indywidualnych), a także – w związku z uwzględnieniem etapów i zmian w procesie rozwoju uzdolnionego zawodnika – nawiązują do psychologii rozwojowej.

Talent sportowy i zdolności sportowe, jako przykład tzw. zdolności specjalnych (podobnie jak zdolności muzyczne, plastyczne, matematyczne i inne), są przedmiotem badań nie tylko na gruncie psychologii (Sękowski 2009), ale przede wszystkim należą do obszaru zainteresowań badaczy reprezentujących sport (np. ekspertów w poszczególnych dyscyplinach) i nauki o sporcie (np. fizjologów, antropologów, specjalistów w zakresie teorii treningu czy antropomotoryki) (Starkes 2008).

Różnorodność podejść w badaniach nad zdolnościami sportowymi nie świadczy o istnieniu „konfliktu” między przedstawicielami różnych dyscyplin i chęci zdominowania tego obszaru naukowych eksploracji i analiz, ale jest przejawem złożoności zagadnienia i zachętą do podejmowania badań o charakterze interdyscyplinarnym.

Projekt badawczy¹, którego podsumowaniem jest prezentowana monografia, dotyczy przede wszystkim aspektów psychologicznych, a jego cele nawiązują do trendów rozwojowych sportu w Polsce i w Europie.

W opublikowanym w styczniu 2007 roku dokumencie pt. *Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do 2015 roku*, wskazano podstawowe działania Ministerstwa Sportu, które zaplanowano na kolejne lata. Za jeden z priorytetów uznano wzrost poziomu wyników sportowych. Zagadnienia wchodzące w zakres tego priorytetu obejmują swoim zasięgiem szeroko rozumiany sport kwalifikowany. Wśród zadań, których realizację uznano za istotną dla osiągnięcia efektu finalnego, jakim jest wysoki wynik sportowy, wymieniono m.in. *Identyfikację zasad i czynników koniecznych dla zapewnienia ciągłości szkolenia sportowego oraz Doskonalenie i rozszerzenie programu szkolenia sportowego młodzieży uzdolnionej*. Z punktu widzenia metodyki sportu ciągłość szkolenia jest niezbędna. Z jednej strony zobowiązuje do realizowania wieloletniego treningu na wszystkich etapach procesu szkolenia: wszechstronnym, ukierunkowanym i specjalistycznym, z drugiej zaś strony – o czym także wspominają autorzy dokumentu – może pomóc w zapobie-

---

¹ Niniejsze opracowanie stanowi część projektu badawczego realizowanego w ramach grantu MNiSW. Praca naukowa została dofinansowana ze środków budżetowych na naukę w latach XII.2011-XI.2014 (Projekt NR N RSA1 001951).

ganiu takim problemom, jak zbyt wczesna specjalizacja czy nadmierna eksploatacja talentu. Drugie – pokrewne zadanie – dotyczy programu szkolenia sportowego młodzieży uzdolnionej. Jego celem jest bardziej efektywne przygotowanie młodych zawodników do szkolenia centralnego i uczestnictwa w rywalizacji międzynarodowej. Również Komisja Europejska, w tzw. *Białej księdze na temat sportu* (dokument z lipca 2007 roku), zwraca uwagę na konieczność szkolenia młodych utalentowanych sportowców i uznaje to za jeden z podstawowych warunków zrównoważonego rozwoju sportu na każdym szczeblu.

Prezentowana monografia składa się z dwóch głównych części: teoretycznej oraz empirycznej. Część teoretyczną podzielono na cztery rozdziały. Pierwszy poświęcono kwestiom terminologicznym i wyjaśnieniu kluczowych pojęć. Przedstawiono również modele zdolności sportowych ze szczególnym uwzględnieniem stworzonego przez François Gagné Zróżnicowanego Modelu Rozwoju Zdolności i Talentu DMGT 2.0, stanowiącego teoretyczną podstawę przeprowadzonych badań. Kolejne rozdziały odnoszą się do głównych elementów modelu, tj. procesu rozwojowego i jego katalizatorów. Na podstawie przeglądu dostępnych badań przedstawiono zagadnienia dotyczące identyfikacji potencjalnych talentów i scharakteryzowano główne etapy oraz czynniki wpływające na przebieg rozwoju. Czynniki te podzielono na dwie grupy. Jedna obejmuje aspekty psychologiczne, na które składają się właściwości indywidualne sprzyjające rozwojowi kompetencji oraz optymalnemu funkcjonowaniu na poziomie biegłości. Druga grupa czynników odnosi się do środowiska rodzinnego oraz jego wpływu na przebieg rozwoju i prezentowany poziom osiągnięć.

Ze względu na dużą liczbę zmiennych oraz różnorodność analizowanych powiązań dla większej przejrzystości tekstu przyjęto zasadę – od szczegółu do ogółu. Część empiryczną podzielono na rozdziały i podrozdziały odpowiadające wyodrębnionym ścieżkom, które każdorazowo podsumowywano. Wnioski końcowe obejmują całość badań, wraz z częścią eksploracyjną.

Zrealizowany projekt badawczy ujmuje efektywność rozwoju zdolności sportowych w sposób zgodny z ideą sportu pozytywnego (Pogorzelska i in. 2010). Dzięki pomiarowi jakości życia uwzględniono szerszy kontekst kompetencji i osiągnięć sportowych. W ten sposób m.in. podkreślony został holistyczny charakter modelu rozwoju.

W prezentowanych badaniach skoncentrowano się na poszukiwaniu pewnych ogólnych prawidłowości dotyczących psychologicznych i środowiskowych warunkowań rozwoju uzdolnionych zawodników. Analizowano wybrane czynniki i okoliczności, mające wpływ na przebieg rozwoju oraz poziom kompetencji. Badania mają zatem charakter podstawowy. Dostarczają wiedzy, która pozwala lepiej zrozumieć badane zagadnienia, które nie są nastawione na rozwiązanie problemów o charakterze praktycznym. Jednak prowadzone były z myślą, iż zgromadzona w ich wyniku wiedza będzie mogła stanowić podstawę rozwiązywania aktualnie występujących lub mogący pojawić się w przyszłości problemów.

Jak wiadomo, talent jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do osiągnięcia mistrzowskiego poziomu umiejętności. Jego rozwój wymaga czasu oraz profesjonalnego i wszechstronnego wspierania. Tylko nielicznym udaje się rozwinąć w pełni swe możliwości. Wielu, mimo ponadprzeciętnych predyspozycji, decyduje się na przedwczesną rezygnację ze sportowej kariery lub kontynuują ją z poczuciem braku pełnej satysfakcji z udziału w rywalizacji sportowej oraz osiągniętych wyników. Poszerzenie wiedzy na temat przyczyn zjawisk i faktów związanych z rozwojem uzdolnionych zawodników może mieć szczególne znaczenie w sytuacji, gdy tak wielu uzdolnionych polskich sportowców nie osiąga poziomu kompetencji, pozwalającego na odnoszenie znaczących sukcesów na imprezach najwyższej rangi, takich jak: igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata, mistrzostwa Europy (por. zestawienie zbiorcze wskaźników rozwoju sportu, [w:] *Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do Roku 2015*, s. 36-37).

Prezentowana monografia nie mogłaby powstać bez wsparcia i życzliwej pomocy wielu osób, którym pragnę serdecznie podziękować. Szczególne wyrazy wdzięczności kieruję do sportowców, którzy – mimo ogromnej ilości zajęć i obowiązków – zgodzili się na udział w badaniach i zechcieli podzielić się swoimi doświadczeniami związanymi z rozwojem ponadprzeciętnych zdolności i kształtowaniem kompetencji na najwyższym poziomie.

Dziękuję wszystkim osobom, które pomogły mi w organizacji oraz zrealizowaniu badań. Jestem ogromnie wdzięczna wszystkim, którzy wspierali mnie podczas realizacji projektu badawczego oraz przygotowywania monografii. Dziękuję za cierpliwość i możliwość dzielenia się refleksjami na bieżąco.

Specjalne podziękowania kieruję do Pani Profesor Aleksandry Tokarz oraz Pana Profesora Jana Blecharza, którzy po zapoznaniu się z maszynopisem tej pracy zechcieli sformułować wiele cennych uwag i ważnych sugestii, mających wpływ na ostateczny kształt niniejszej monografii.